

АРБИТРУВАННЯ У ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

ARBITRATION IN COMMERCIAL LITIGATION

Ліннік Ю.А., здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-науковий інститут права Державного податкового університету

Дяченко С.В., к.ю.н., доцент, адвокат,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-науковий інститут права Державного податкового університету

Наразі досить поширеним є порядок розгляду спорів у судовому порядку. Тож, не дивно, що при цьому наявна надзвичайно велика завантаженість у судах. Часто можемо спостерігати, що навіть з малозначними справами та справами незначної складності люди звикли ходити в суд, звертатися за захистом своїх прав до адвокатів, залучати свідків по справі тощо. Але все це можна зробити без надмірного формалізму, мантії, розгляду справи в судовому засіданні. Хочемо зауважити, це не означає, що справи незначної складності та малозначні спори не повинні бути вирішеними, дані спори слід вирішувати за участю судді без судового засідання. Під час процедури врегулювання спору суддя повинен мати навички психологічного налаштування, побутового спілкування, мати здібності медіатора та комунікатора. Врегулювання спору за участю судді – це новий інструмент, що може ефективно допомагати здійсненню правосуддя. У цій процедурі суддя, залишаючись суддею, проводить спільні та закриті наради з учасниками процесу, не одягаючи мантію, у доволі розкутій атмосфері, надаючи можливість сторонам висловитися вільно. Сторонам пропонується надати своє бачення можливого варіанту домовленості. Суддя повинен ставитися до сторін однаково, уникаючи оцінок обґрунтованості позиції когось з них тощо. Це виключить можливість виникнення конфлікту інтересів. «Головне – це сприяти мирному врегулюванню, що потребуватиме звернення судді як до його знань та навичок у сфері застосування права, так і до його життєвого досвіду. Не будуть зайвими і знання із психології, у тому числі соціальної», – зазначав суддя Сергій Жельне. Суддя не може розголошувати інформацію, у тому числі конфіденційну, яка йому стала відома під час нарад зі сторонами. Позитивне закінчення процедури мирного врегулювання за участі судді може бути у формі мирової угоди, відмови від позову, залишення позову без розгляду за заявою позивача або у разі визнання позову відповідачем. «Якщо такого результату досягнуто – сторони зберігають свій час, нерви та гроші на судові витрати. Ображених не буде, що є таким важливим для відновлення довіри до суду», – наголосив суддя. Також хочемо наголосити про принцип арбітрування, який до 2001 року докорінно укріпився в арбітражному судочинстві. Але в ході так званої «малої» судової реформи арбітрування було виключено з ГПК як принцип господарського судочинства. Його місце зайняв принцип змагальності, на якому побудований сучасний господарський процес.

Ключові слова: суддя, судовий розгляд, позивач, відповідач, правосуддя, арбітрування.

Currently, the procedure for litigation is quite common. So, it is not surprising that there is an extremely heavy workload in the courts. We can often observe that even with minor disputes and cases of minor complexity, people are accustomed to going to court, to seek protection of their rights to lawyers, to involve witnesses in the case, and so on. But all this can be done without excessive formalism, mantle, consideration of the case in court. We would like to note that this does not mean that cases of minor complexity and minor disputes should not be resolved, these disputes should be resolved with the participation of a judge without a court hearing. During the dispute resolution procedure, the judge must have the skills of psychological adjustment, domestic communication, have the skills of a mediator and communicator. Judicial dispute resolution is a new tool that can effectively assist in the administration of justice. In this procedure, the judge, while remaining a judge, holds joint and closed meetings with the participants in the process, without wearing a robe, in a fairly relaxed atmosphere, giving the parties the opportunity to express themselves freely. The parties are invited to provide their vision of a possible agreement. The judge must treat the parties equally, avoiding assessments of the validity of the position of any of them, and so on. This will eliminate the possibility of a conflict of interest. "The main thing is to promote a peaceful settlement, which will require the judge to apply both to his knowledge and skills in the field of law enforcement, and to his life experience. Knowledge of psychology, including social psychology, will not be superfluous," said Judge Serhiy Zhelne. The judge may not disclose information, including confidential information, which became known to him during meetings with the parties. A positive conclusion of the amicable settlement procedure with the participation of a judge may take the form of an amicable agreement, waiver of the claim, leaving the claim without consideration at the request of the plaintiff or in case of recognition of the claim by the defendant. "If such a result is achieved – the parties save their time, nerves and money for court costs. There will be no offenders, which is so important for restoring confidence in the court," the judge said. We would also like to emphasize the principle of arbitration, which until 2001 was radically strengthened in arbitration proceedings. But in the course of the so-called "small" judicial reform, arbitration was excluded from the Code of Civil Procedure as a principle of commercial litigation. Its place was taken by the principle of competition, on which the modern economic process is built.

Key words: judge, trial, plaintiff, defendant, justice, arbitration.

Завдання: дослідити специфіку вирішення спорів за участю арбітра.

Метою статті є аналіз практики суду щодо використання мирових угод, налагодження спору за участі судді, а також вирішення спорів за участю арбітра, з'ясування їхньої своєрідності, прерогатив і недоліків, а також висвітлення центральних проблем, які з'являються у ході їх практичного використання.

Виклад основного матеріалу.

У статті 55 Конституції України зазначено, що «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [1]. До того ж відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказано, що «ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом» [2]. Наука господарського проце-

суального права вивчає традиційні форми охорони права і інтересу особи, а також нетрадиційні форми охорони, або ж так звані альтернативні. Вони представлені системою пов'язаних між собою дій кожною із сторін, а також інших осіб щодо розгляду спорів, дані альтернативні методи допомагають вирішити спори за допомогою примирних або ж інших процедур, які не заборонені законом, це може здійснюватися в основному, коли сторони проявляють волевиявлення. Необхідно звернути увагу на те, що у ч. 1 ст. 222 Господарського кодексу України сказано, що «учасники господарських відносин, що порушили майнові права або законні інтереси інших суб'єктів, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явленням претензії чи звернення до суду» [3].

«Основними перевагами альтернативних способів захисту є: спрощена процедура та відсутність елемента доказування; відсутність формальних правил поведінки;

вільний вибір посередника (арбітра, медіатора, консультанта тощо); конфіденційність та негласність вирішення спору; можливість особистого контролю ходу процедури; необмеженість у часі; приватний (недержавний) характер» [4].

Методи та способи альтернативних вирішень спорів були започатковані в Сполучених Штатах Америки задля неформальної процедури урегулювання конфлікту.

«Сьогодні однією з ключових проблем на шляху до розбудови України є проблема реалізації принципу верховенства права в правотворчій та правозастосовній діяльності. Досить часто звернення суду до принципу верховенства права відбувається суто з метою навести додаткову аргументацію своєї правової позиції за умов достатності норми права і створює враження штучності подібних посилань, у тому числі під час урегулювання спору за участю судді» [5].

У нашій державі процедура урегулювання спорів за участю судді являє собою спілкування сторін спору безпосередньо із суддею для того, щоб він зміг отримати більше роз'яснень, а також додаткову інформацію задля об'єктивної оцінки учасниками спору судового розгляду справи. Слід зауважити на тому, що зміст медіації являє собою те, щоб провести структурні переговори між учасниками спору і безпосередньо медіатором задля пошуку рішення.

«Гл. 4 розд. III Господарського процесуального кодексу України передбачено, що врегулювання спору за участю судді проводиться суддею-доповідачем виключно одноособово у формі спільних та (або) закритих нарад» [6]. «При цьому сторони мають право брати участь у таких нарадах також у режимі відеоконференції. Кодексом передбачено, що під час проведення спільних нарад суддя з'ясовує підстави та предмет позову, аргументи учасників, роз'яснює сторонам предмет доказування стосовно категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору. Суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору. Як вже зазначалося, суддя вправі звертати увагу сторін на судову практику в аналогічних справах, однак не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, а також надавати оцінку доказів у справі» [7].

Досить проблемним є питання, яке стосується того, яким правовим статусом наділений суддя, що займається урегулюванням спорів. Загалом вважається, що кожний суддя (суддя-доповідач) повинен брати участь в урегулюваннях спорів. У такому випадку не беруться до уваги власне його професійні навички як посередника між сторонами у спорі. Така загальна модель врегулювання спорів з участю судді не передбачає те, що цей суддя, окрім здобутих знань у різних галузях права, потребує також спеціальних навичок і знань у таких галузях як: психологія, конфліктологія, соціологія. Тож, виходячи з цього необхідним є створення певного спеціалізованого тренінгу для судді, щоб він міг постійно підвищувати професійний рівень, виступаючи суддею-посередником. Ми вважаємо, що одним із вирішень поставленого питання є внесення доповнення до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» щодо більш клопіткої підготовки судді до вирішення різних спорів і вмінню зробити судові засідання менш стресостійким для обох сторін у вирішенні спору.

До того ж необхідно вказати про те, що у чинному законодавстві передбачається 4 випадки, коли можуть припинити урегулювання спору за участю судді, сюди відносять:

1) у випадку надання стороною заяви щодо припинення урегулювання спорів за участі судді чи завершення строків урегулювання спорів за участі судді;

2) за безпосередньою ініціативою судді, якщо затягується урегулювання спорів будь-якою із сторін;

3) у випадку укладення сторонами по справі мирової угоди, а також звернення до суду із заявою про її затвердження чи звернення до суду із заявою, що стосується залишення позовної заяви без розгляду;

4) у випадку відмови визнання позову відповідачем або відмови позивача від поданого позову.

У вищеперерахованих випадках постановляють ухвалу, що стосується поновлення провадження у справі і до того ж вона не підлягає оскарженню.

Незважаючи на те, що альтернативний спосіб за участю судді потрібно у нашій державі вдосконалити, ми можемо ще звернути увагу на декілька аспектів, як даний спосіб правового захисту допомагає при вирішенні спорів. «Вільність форми спілкування судді та сторін забезпечується тим, що під час проведення врегулювання спору за участю судді протокол наради не ведеться, а також забороняється використовувати портативні аудіо-технічні пристрої, здійснювати фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис, фіксування технічними засобами не здійснюється. Інформація, отримана будь-якою зі сторін, в тому числі суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною» [6].

«Якщо сторонам не вдалося досягти згоди щодо мирного врегулювання спору, повторне проведення врегулювання спору за участю судді не допускається, а справа передається на розгляд іншому судді, відповідно до автоматичного розподілу» [8].

Але навіть незважаючи на те, що досить рідко, але все-таки сторонам не вдається досягти згоди за допомогою врегулювання спору за участю судді без судового засідання, все одно необхідно зазначити про те, що «запровадження процедури врегулювання спору за участю судді розвантажує суди, які сьогодні й так є перенавантажени, сприяє більш швидкому вирішенню спорів і слугує процесуальній економії й здешевленню витрат на правову допомогу» [9].

Прерогатива імплементації інституту урегулювання спорів за участі судді у вітчизняне процесуальне законодавство дуже складно належним чином не оцінити. Безсумнівно, несумлінний та недобросовісний відповідач може цим скористатися та почати зловживати власними процесуальними правами задля затягування розгляду справи, тому на це теж слід звертати увагу.

До того ж, необхідно звернути увагу на те, що врегулювання спору за участю судді не є медіацією. «Л. Д. Романідзе вважає, що врегулювання спору за участю судді – це самостійна процедура, яка не має нічого спільного з класичною моделлю медіації. «Більш слушним для медіаторів буде розглядати інститут врегулювання спору за участю судді просто як нову в українській практиці гібридну примиротворну процедуру, що не є медіацією» [10].

Сьогодні термін «альтернативне вирішення спорів» є офіційним та широко застосовується не тільки в правовій теорії, але й у законодавстві багатьох країн [11]. Стосовно покращення судової системи і внесення певних європейських норм до національного законодавства можемо розглянути досвід зарубіжних держав, а саме: як вони застосовують альтернативні методи вирішення спорів.

«У державах континентальної правової системи, таких як Франція та Іспанія, законодавчо передбачена процедура досудового врегулювання спорів. Ця процедура є факультативною та проводиться за участю районного судді або відповідного мирового судді. Метою досудового регулювання є уникнення судового розгляду» [5].

«Відомий український правник Ю. Д. Притика застосування примирних процедур називає підходом до вирішення юридичних конфліктів з позиції інтересів. Цей спосіб ґрунтується на з'ясуванні та врахуванні взаємних інтересів сторін і спрямований на досягнення взаємовигідної угоди, внаслідок якої жоден учасник конфлікту

не програє. У межах цього підходу у світі сформувалася практика застосування альтернативних способів вирішення спорів» [12, с. 55].

Також поряд з вирішенням спорів за участю судді необхідно зазначити про принцип арбітрування, який хоч і виключений з ГПК, але має велике значення для господарського судочинства. До того ж у п. 8 ст. 4 Закону України «Про третейські суди» вказано, що третейський суд утворюється та діє на принципах одним з яких є арбітрування [13]. Даний принцип характерний тільки для господарського судочинства. Він означає сприяння досягненню згоди між сторонами спору. Тож під час підготовки справи до розгляду і вирішення спору господарському суду необхідно дотримуватися принципу арбітрування. «Суть його полягає в тому, що при вирішенні господарського спору основною метою арбітра є приведення представників сторін до законної угоди, яка фіксується у рішенні суду. У випадках, коли сторони не змогли прийти до угоди або угода не відповідала закону, арбітр ухвалює рішення, яке може збігатися з позицією однієї із сторін або ґрунтуватися на позиції судді щодо даного спору» [14].

На думку Ч. Големінова, «найчастіше співставляють арбітраж (третейський суд) і суд. За всіх розбіжностей, на перший погляд, усе нібито очевидно. По-перше, суд складається з осіб (суддів), що призначаються і уповноважуються державою. По-друге, державний суд може і повинен діяти з ініціативи однієї зі сторін у випадку, якщо інша цього не бажає. Звернення до державного правосуддя ґрунтується на індивідуальному праві, гарантованому Конституцією. По-третє, державний суд виносить рішення відповідно до закону в широкому значенні цього слова. По-четверте, державний суд і лише він розв'язує даний спір. Він не владний переробити й адаптувати даний договір, тоді як арбітраж, за згодою сторін, може це здійснити. Ця функція арбітражу є одним із найсучасніших його аспектів» [15].

Досить позитивна роль принципу арбітрування призвела до того, що до 2001 року даний принцип докорінно закріпився в арбітражному судочинстві. Але у ході так званої «малої» судової реформи принцип арбітрування було виключено з ГПК. І на його місце прийшов принцип змагальності, на якому і побудований весь сучасний господарський процес.

«Дійсно, інтереси однієї сторони протилежні інтересам іншої. Виходячи з цього, деякі дослідники доходять висновку, що важко знайти солідарність інтересів як принцип процесу, тому вже не діє принцип арбітрування як метод вирішення спорів самими сторонами під керівництвом судді господарського суду, оскільки в ринкових відносинах господарює непримирима конкуренція» [16, с. 19]. Тож, вони вважають, що принцип арбітрування вже втратив свою значимість.

Як вже було вказано вище, що у ході «малої» судової реформи принцип арбітрування було виключено з ГПК, але наразі він не втратив свого значення в умовах вирішення господарських спорів. Необхідно також вказати про те, що даний принцип отримав свій розвиток ще в римському приватному праві і в тій чи іншій формі застосовується протягом століть включно до сьогодення.

Перш за все, судді досить складно самостійно встигати всебічно та об'єктивно з'ясувати усі обставини спору і на основі цього ухвалювати справедливе рішення. Тут впливає не тільки динамічність господарського законодавства, а й динамічність відносин між учасниками спору. Тобто особи можуть самостійно домовитися один з одним, дійти згоди, повернути борг і вже предмет спору буде відсутній до судового врегулювання спору. Суддя може не встигати за розвитком подій і задача сторін допомогти йому у цьому.

До того ж, порівнюючи принципи змагальності та диспозитивності, можемо зауважити, що зміст прин-

ципу змагальності являє собою те, що зацікавлені у вирішенні спору особи наділені правом відстоювати свою правоту у спорі через передачу доказів, безпосередньої участі в дослідженні доказів, які представлені іншими особами, а також за допомогою висловлювання власної думки з усіх питань, які підпадають під розгляд у судовому засіданні. Тож, як ми бачимо, сторони доводять свою правоту перед суддею, намагаючись його переконати прийняти позитивне для однієї із сторін рішення. Тобто даний принцип спрямований на активність сторін у доведенні судді власної позиції. У той час, коли принцип арбітрування спрямований на орієнтацію суду на врахування інтересів сторін і законності. Тож, ми бачимо, що предмет спрямування цих принципів повністю відрізняється. І ми вважаємо, що недоцільно було замінити принцип арбітрування на принцип змагальності у господарському судочинстві, бо кожен з них є важливим і вони не пов'язані між собою. Тож ми б хотіли запропонувати внести доповнення до Господарського процесуального кодексу України та законів України, включити принцип арбітрування, який наразі застосовується, але не має чіткого закріплення у законодавстві.

Як ми бачимо, укладення мирової угоди, що являє собою домовленість, яка укладається між сторонами по справі задля її врегулювання на базі взаємних поступок, вирішення спору за участю судді без судового засідання, а також арбітрування є більш ефективними. До того ж сторони у справі можуть набагато швидше дійти згоди, вирішуючи спір у неформальній обстановці за присутності судді.

Необхідно зазначити, що у Постанові суду № 910/6558/17 від 06.02.2018, про визнання недійсним пункту 6.8 договору поруки вказано, що Позивач зазначає, що діяльність визначеного в пункті 6.8 договору поруки третейського суду (постійно діючого Третейського суду при Всеукраїнській громадській організації «Союз інвесторів України») пов'язана з ринком банківських послуг і такий суд діє виключно в інтересах банку, а не згідно з принципом арбітрування, що є вкрай не вигідним для Позивача, а останній таким чином усунений як від можливості звернення до суду загальної юрисдикції, так і від можливості вибору третейського суду [17]. На цьому прикладі ми бачимо, що як судді нехтують принципом арбітрування і не прагнуть у судовому засіданні врегулювати спір так, щоб результат задовольняв дві сторони конфлікту, це ще є одним підтвердженням того, щоб законодавчо закріпити даний принцип задля ефективного врегулювання спору між сторонами.

Зважаючи на теперішню ситуацію, яка відбувається в Україні, а саме: те, що Росія напала на нашу державу та розпочала війну. Всі судові органи влади призупинили на початку повністю свою роботу задля збереження безпеки як працівників суду, так і сторін по справі. Проте слід зауважити, що у даному випадку, якщо це можливо і безпечно, то навіть можна врегулювати спір за участю судді без судового засідання, скориставшись сучасними додатками, наприклад, таким як Zoom. Для цього слід обрати зручний день та час для судді та сторін справи і дійти консенсусу по справі без судового розгляду. Це допоможе швидко та без емоційного напруження, якого, на жаль, на теперішній час дуже багато, вирішити справу. Але при цьому суддя має володіти навиками та знаннями з психології, конфліктології та соціології, що допоможе при вирішенні спору.

«Таким чином, враховуючи сучасний процес демократизації суспільних відносин, де пріоритетне місце займають принципи гуманізму, справедливості та диспозитивності, альтернативні способи врегулювання спорів у суді мають великі перспективи для розвитку. Вони є додатковими гарантіями прав та свобод людини і громадянина, що закріплені в Конституції України» [1].

Висновки

Слід зауважити на тому, що у судовій практиці спостерігається використання мирової угоди, врегулювання спору за участі судді, а також арбітрування, суд повинен з'ясувати сутність спору (предмет та підстави позову), наявність або ж відсутність порушених прав або інтересів, а також можливості їх поновлення або захисту у обрані способи. До цього ж, надаючи правову оцінку способам захисту, які обрали зацікавлені особи, суди наділені правом розглянути їх ефективність із точки зору ст. 13 Конвенції, а до того ж, якщо ці способи захисту не суперечать Конституції України та Законам України.

Відповідно до вищевказаного, звертаємо увагу на те, що досить проблемним виступає питання стосовно правового статусу судді, який наділений правом врегулювати спір між сторонами. Ми визначили, що потрібно провести спеціалізований тренінг для суддів задля того, щоб вони могли постійно підвищувати професійний

рівень, виступаючи суддею-посередником між сторонами, а також пропонуємо внести доповнення до Закону України «Про судоустрій та статус суддів», яке б стосувалося цього положення.

Покращення і застосування на практиці зазначених вище способів захисту прав, а також законних інтересів осіб сприятиме позитивному зрушенню у господарському процесі при врегулюванні спорів. Звертаючи увагу на практику застосування альтернативних способів захисту у зарубіжних країнах, то бачимо, що там активно їх використовують, а наша держава починає активно впроваджувати врегулювання спору за участю судді, бо даний спосіб є спрощеним, а також наїленим на ефективне і швидке вирішення спорів. Також ми б хотіли запропонувати внести принцип арбітрування до Господарського процесуального кодексу України та законів України, бо наразі ми можемо спостерігати як він застосовується в тій чи іншій мірі, але не має законодавчого закріплення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
4. Судова практика застосування альтернативних способів врегулювання спорів. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/12/3.pdf> (дата звернення: 20.04.2022).
5. Дяченко С.В., Цісар Г.І. Реалізація принципу верховенства права через призму електронного судочинства: теоретичні та практичні підходи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. С. 111–114.
6. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
7. Медіація та врегулювання спору за участю судді в господарському процесі. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-ta-vregulyuvannya-sporu-za-uchastyu-suddi-v-gospodarskomu-procesi.html> (дата звернення: 23.04.2022).
8. Левіцький, С. Медіація vs Врегулювання господарського спору за участю судді. *Юридична газета*. 2017. № 27-28. (577-578). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/gospodarske-pravo/mediaciya-vs-vregulyuvannya-gospodarskogo-sporu-za-uchastyu-suddi.html> (дата звернення: 29.04.2022).
9. Дяченко С.В., Барановська В.В. Судова практика врегулювання спорів за участю судді в цивільному судочинстві. URL: http://lsej.org.ua/9_2020/18.pdf (дата звернення: 29.04.2022).
10. Дяченко С.В., Бичок Т.П. Актуальні питання врегулювання спору за участю судді. URL: http://lsej.org.ua/6_2018/21.pdf (дата звернення: 28.04.2022).
11. Спектор, О.М., Проблема визначення поняття та системи АВС у сучасній юридичній літературі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4. С. 117-124, с. 119
12. Притика Ю.Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 632 с.
13. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. Ст. 412.
14. Принцип арбітрування як основний принцип господарського судочинства. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5176/1/125-129.pdf> (дата звернення: 25.04.2022).
15. Дисертація з права. Організаційно-правові засади становлення і діяльності господарських судів України. Притика Д.М. п. 1.3. Місце і роль господарських судів у судовій системі України. 2008 р. URL: <http://mego.info/> (дата звернення: 28.04.2022).
16. Абрамов Н.А. Хозяйственно-процессуальное право Украины : учеб. пособие (курс лекций). Х. : Одиссей, 2003.
17. Постанова № 910/6558/17 від 06.02.2018, про визнання недійсним пункту 6.8 договору поруки. URL: <http://iPLEX.com.ua/doc.php?regnum=72253586&red=100003ff7fd3290571628d8b161f568f527b09&d=5> (дата звернення: 29.04.2022).